

ประสิทธิผลของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย สำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์

Effectiveness of a Development of the End-of-Life Care Training Program for Nursing Students of Saint Louis College

กุลพิชฌาย์ เวชรชต์พิมล* สุดารัตน์ สุวารี

Kulpicha Vejrachpimol* Sudarat Suvaree

คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย 10120

Faculty of Nursing, Saint Louis College, Bangkok Thailand 10120

บทคัดย่อ

การวิจัยกึ่งทดลองนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ 2) ประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2556 คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย หลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ประกอบด้วย 4 หน่วย ได้แก่ 1) การดูแลชีวิตและการตาย 2) การดูแลเมื่อความตายมาถึง 3) การดูแลหลังการสูญเสีย และ 4) การดูแลด้านจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบวัดความรู้ แบบวัดทักษะ และแบบวัดเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาล วิเคราะห์ข้อมูลโดย Paired Samples t-test และ T-test one sample group เปรียบเทียบกับเกณฑ์ผลการวิจัยพบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยวัดความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาลหลังการทดลองมีค่าสูงกว่าก่อนการทดลองและไม่แตกต่างจากเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ค่าคะแนนเฉลี่ยทักษะการร่วมกิจกรรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาลอยู่ในระดับดีและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 และค่าคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาลโดยรวมหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ข้อเสนอแนะ ผู้บริหารหลักสูตรควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาด้านพยาบาลศาสตร์ควรปรับเพิ่มรายวิชาหรือหัวข้อด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และสนับสนุนให้มีการนำหลักการแนวคิดในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย นักศึกษาพยาบาล

Abstract

This quasi experimental study aimed to study 1) develop a hospice care training program for nursing students, and 2) validate the effectiveness of the hospice care training program for nursing students. A sample of 30 nursing students at Saint Louis College in the third semester of the academic year 2013 was used in this step. End-of-Life training program for nursing students consists of 4 units; 1) care for life and death 2) care when death comes 3) care after loss and 4) care related to ethical and legal. The instruments used for collecting data were knowledge, skill, and attitude in caring for patients at the end of life questionnaires. The statistic method use for analyzing data included Paired Sample t-test and t-test one sample group compare with

criteria. The findings were as follows: On the validate of the effectiveness of the hospice care training program, the student's knowledge after the experimental was higher than the pretest score at .0001 level, however, when compare the knowledge score with a criterion there was no significantly different. The student's attitude toward hospice care training program was at a high level and was higher than a criterion at .0001 level. The student's hospice care skill was at a high level and was higher than a criterion at .0001 level.

The findings suggest that hospice training program should be added in nursing curriculum. The principles and concepts of hospice care should be continuous implementation.

Keywords : Develop a training program, The End-of-Life Care, Nursing students

บทนำ

ผู้ป่วยระยะสุดท้ายเป็นผู้ป่วยที่แพทย์วินิจฉัยว่าเป็นผู้ป่วยที่มีอาการของโรคดำเนินมาถึงระยะสุดท้าย หมดยุติจากการหายของโรค ไม่มีทางรักษาให้หายขาดได้ด้วยวิธีใดๆ การดำเนินของโรคในทางที่แย่งจนเข้าสู่ระยะสุดท้ายของโรคและเสียชีวิตในที่สุด^{1,2} ดังนั้นเมื่อระยะสุดท้ายของชีวิตมาถึงผู้ป่วยจึงต้องการชีวิตที่เหลืออยู่ปราศจากความทุกข์ทรมานหรือถ้าจำเป็นต้องทรมานขอให้ระยะเวลาที่สั้นที่สุดทำให้ผู้ป่วยใกล้ตายส่วนมากต้องการมาใช้ชีวิตในวาระสุดท้ายที่โรงพยาบาล การดูแลผู้ป่วยใกล้ตายส่วนใหญ่จึงเป็นภาระของแพทย์ พยาบาล และทีมสหวิชาชีพ โดยให้การดูแลแบบประคับประคอง เพราะผู้ป่วยต้องการให้มีการดูแลตนอย่างต่อเนื่อง ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ทรมานซึ่งเกิดจากโรคและความเจ็บป่วยให้หมดสิ้นไป และยังคงมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากไปอย่างสงบ ดำรงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้มากที่สุดตามหลักความเชื่อทางศาสนา^{2,3,4}

สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ (สช.) มีการผลักดันเพื่อให้แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะในระยะสุดท้ายของชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่ของสังคมไทยได้ขยายวงกว้างสู่สาธารณชน จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติว่าด้วยการสร้างเสริมสุขภาวะในระยะสุดท้ายของชีวิต พ.ศ. 2556-2559 (National Strategic Plan on Health Promotion for Good Death 2013-2016) มุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการบริการที่ดีจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิต รวมทั้งสร้างความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิดดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้นในสังคมไทย โดยกำหนด 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างทัศนคติและการสร้างความรู้ความเข้าใจของสังคมเรื่องการตายดีและการบริหารแบบประคับประคอง ด้วยการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างและจัดการความรู้ โดยพัฒนา

ระบบการศึกษา การวิจัยและพัฒนา การสร้างระบบจัดการความรู้ สร้างคลังความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนารูปแบบและระบบบริการสาธารณสุขเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะในระยะสุดท้ายของชีวิต มุ่งพัฒนาระบบการบริบาลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ทั้งในสถานบริการของภาครัฐ เอกชนและชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาศักยภาพและกำลังคน ด้วยการเพิ่มจำนวนบุคลากรสาธารณสุขและเครือข่าย ที่ผ่านการศึกษาและฝึกอบรม เกี่ยวกับการดูแลแบบประคับประคอง มีหลักสูตรที่รับรองโดยองค์การวิชาชีพ ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาและบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศในระบบการบริบาลแบบประคับประคอง เพื่อสร้างความเชื่อมโยงในการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารร่วมกันของเครือข่ายและสถานบริการสาธารณสุข รวมทั้งการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการส่งต่อผู้ป่วยและการให้คำปรึกษา และ ยุทธศาสตร์ที่ 6 การผลักดันนโยบาย กลไก และกฎหมายรองรับการมีสุขภาวะในระยะสุดท้ายของชีวิต โดยมุ่งให้เกิดนโยบาย กฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับที่รองรับการจัดบริการ รวมถึงการเสนอให้เป็นวาระระดับชาติ⁵

คุณภาพการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการประกันคุณภาพ รับรองคุณภาพและมาตรฐานของโรงพยาบาล เนื่องจากโรงพยาบาลเป็นส่วนหนึ่งของระบบประกันสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่ให้หลักประกันแก่สังคมว่าจะให้บริการสุขภาพที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและมีความเท่าเทียมกัน บทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นความคาดหวังของสังคม⁶ จากการศึกษาถึงคุณลักษณะเฉพาะของวิชาชีพพยาบาล และสมรรถนะวิชาชีพพยาบาลพยาบาลผู้รับบริการคาดหวังพยาบาลจะต้องมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ ตลอดจนบุคลิกลักษณะในการปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม⁷ การผลิต

บัณฑิตพยาบาลไม่ได้มุ่งหวังเพียงให้จบพยาบาลวิชาชีพเท่านั้น หากยังมุ่งหวังความเป็นมนุษย์ ความมีน้ำใจ มีจิตวิญญาณ ควบคู่ไปกับการมีองค์ความรู้ทางเทคนิค เพื่อให้ได้พยาบาลวิชาชีพที่สมบูรณ์ขึ้น จึงจะสามารถตอบสนองบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ดังนั้นการมีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอย่างเพียงพอของพยาบาลจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในการปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพและเป็นตัวประเมินคุณภาพของโรงพยาบาลอีกด้วย

ในขณะเดียวกัน สมาคมการศึกษานพยาบาล แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (American Association of Critical Care Nursing: [AACN])⁸ ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ สถาบันการศึกษานพยาบาลต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบในการ จัดการศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายให้กับนักศึกษา พยาบาลโดยกำหนดสมรรถนะที่จำเป็นในการดูแลผู้ป่วย ระยะสุดท้าย ดังนี้ 1) การดูแลผู้ป่วยที่เน้นความสุขสบาย 2) การสื่อสารเกี่ยวกับความตายกับผู้ป่วย ครอบครัวของผู้ป่วย และทีมสุขภาพ 3) ยอมรับทัศนคติ อารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยม ความคาดหวังของตนเองเกี่ยวกับความตายและยอมรับใน ความหลากหลายของความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับความตาย ของผู้ป่วยและครอบครัว 4) วิเคราะห์ประเด็นปัญหาในการดูแล ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ด้วยการประยุกต์หลักการของกฎหมาย และจริยธรรม รวมทั้งค่านิยมของบุคคล มาตรฐานวิชาชีพ และสิทธิของผู้ป่วย

ดังนั้น การเตรียมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของ นักศึกษาพยาบาล จึงนับว่ามีส่วนสำคัญของสถาบันการศึกษา ที่มีหน้าที่ผลิตบุคลากรทางการพยาบาลสู่สังคม โดยที่นักศึกษา พยาบาลก่อนเข้าเรียนพยาบาลก็เหมือนคนทั่วไปที่มี ประสบการณ์ต่อความตายและผู้ป่วยระยะสุดท้ายน้อย สังคม คาดหวังถึงนักศึกษาพยาบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีความไวต่อ ความต้องการ และให้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้อย่างมี ประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงพยาบาล เซนต์หลุยส์⁹ ได้กล่าวเกี่ยวกับการเตรียมบุคลากรด้านการดูแล ผู้ป่วยระยะสุดท้าย สรุปได้ว่า การเตรียมบุคลากรด้านการดูแล ผู้ป่วยระยะสุดท้ายมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะต้องเตรียม พร้อมตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษาให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติที่ดี เนื่องจากการสร้างคนต้องใช้เวลาเพื่อให้มีความพร้อมในการ ดูแลผู้ป่วย ต่างกับความต้องการทางเทคโนโลยี ซึ่งสามารถสั่ง ซื้อเพื่อใช้งานได้ทันที และผู้ป่วยระยะสุดท้ายก็ไม่ได้ต้องการ เทคโนโลยีมาก แต่ต้องการการดูแลจากทีมแพทย์และพยาบาล

แบบประคับประคองโดยองค์รวมอย่างเอื้ออาทร

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัย เซนต์หลุยส์ขึ้น โดยคาดหวังให้นักศึกษาพยาบาลได้รับความรู้ มีเจตคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เกิดทักษะสามารถ นำไปสู่การทดลองปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดคุณภาพการพยาบาลเป็นที่ยอมรับ ของกลุ่มนักศึกษาและผู้รับบริการ เกิดความก้าวหน้าในตนเอง และวิชาชีพสืบไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วย ระยะสุดท้าย สำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีและองค์ความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ คอลบ์ (Kolb)¹⁰ ซึ่งเป็นวิธีที่ตีวิธีหนึ่งในการเรียนรู้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ใช้กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้เรียนเอง การสังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่น หรือการกำหนด สถานการณ์ขึ้น การเรียนรู้เน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เข้ารับ การอบรม และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม คิดทบทวนต่อ ประสบการณ์นั้นๆ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ที่ เข้าใจง่ายขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะ สุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยเซนต์หลุยส์
2. ประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมการ ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัย เซนต์หลุยส์

สมมติฐานการวิจัย

1. ค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการทดลอง สูงกว่า ก่อนการทดลอง ค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้เมื่อคิดเป็นร้อยละ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80
2. ค่าคะแนนเฉลี่ยทักษะการร่วมกิจกรรมการดูแล ผู้ป่วยระยะสุดท้ายสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50 จากคะแนน เต็ม 5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
3. ค่าคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วย ระยะสุดท้ายหลังการทดลองสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50 จาก

คะแนนเต็ม 5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายโดยการพิจารณาข้อมูลที่ได้จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและความคิดเห็นต่างๆ มาสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมและประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญแล้วดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะแล้วนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างตามแบบแผนการทดลองกลุ่มเดียวสลับก่อนสลับหลัง (one group pretest-posttest design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 120 คนกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายจำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ทดลองได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม เนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วยหน่วยการเรียนรู้ 1-4 กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม ระยะเวลาการฝึกอบรม และการประเมินผลการฝึกอบรม

มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยการศึกษาดูเอกสาร งานวิจัย เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย รวมถึงการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายจากนักศึกษาพยาบาล พยาบาล ผู้บริหารวิทยาลัยและโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ และอาจารย์ที่จัดการเรียนการสอนและนิเทศการฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษาพยาบาลเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

ขั้นตอนที่ 2 การร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาร่างหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร กิจกรรมของหลักสูตร เทคนิคการฝึกอบรม และสื่อประกอบการฝึกอบรม กำหนดเวลาการฝึกอบรม และการประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 มาประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 กลุ่ม จำนวน 5 คน ได้แก่ผู้เชี่ยวชาญด้านจริยศาสตร์ ด้านการพยาบาล และด้านหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย แล้วดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้ โดยทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลเซนต์หลุยส์ชั้นปีที่ 3 จำนวน 30 คน กำหนดระยะเวลาการฝึกอบรม 2 วัน และประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรโดยวัดความรู้ ทักษะและเจตคติ ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

2. เครื่องมือที่ใช้ในหาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย

2.1 แบบวัดความรู้เป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ ผู้วิจัยสร้างแบบทดสอบจำนวน 60 ข้อ โดยการศึกษาเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ตรวจสอบคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 กลุ่ม จำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา คัดเลือกเฉพาะข้อที่มีความตรงเชิงเนื้อหาและมีความเหมาะสมของภาษาจำนวน 45 ข้อ นำไปหาความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดความรู้รายข้อ โดยการนำข้อสอบที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลจำนวน 30 คน คัดเลือกได้ข้อสอบที่มีความยากง่ายตามเกณฑ์ที่กำหนดระหว่าง 0.23-0.73 และมีค่าอำนาจจำแนก ตามเกณฑ์ที่กำหนดระหว่าง 0.26-0.60 ได้จำนวน 30 ข้อ นำแบบทดสอบไปหาความเชื่อมั่นโดยใช้แบบทดสอบตามวิธีของ โลเวตต์¹¹ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96

2.2 แบบสังเกตทักษะเป็นแบบสำรวจรายการ แบ่งเป็น 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ ผู้วิจัยสร้างแบบสังเกตโดยการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

จากหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 กลุ่มจำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาความครอบคลุมทักษะการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่ต้องสังเกตและพิจารณาคัดสรรแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

2.3 แบบวัดเจตคติเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบ่งเป็น 5 ระดับ จำนวน 25 ข้อ มีข้อความทางบวก 16 ข้อ และข้อความทางลบ 9 ข้อ ผู้วิจัยสร้างแบบวัดเจตคติโดยศึกษาองค์ประกอบของเจตคติ การเปลี่ยนแปลงเจตคติ การวัดเจตคติ ตรวจสอบคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 กลุ่มจำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาความสอดคล้องของเจตคติที่จะวัดและพิจารณาคัดสรรแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ นำไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลจำนวน 30 คน หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ โดยการหา 27% ของกลุ่มสูง และ 27% ของกลุ่มต่ำ แล้วเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของข้อคำถามที่มีค่า t ตั้งแต่ 1.761 ขึ้นไปมาเป็นข้อคำถามในแบบวัดเจตคติ¹² สามารถจำแนกกลุ่มเจตคติสูงกับกลุ่มเจตคติต่ำได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หาค่าความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค 12 ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ .822 แสดงว่าแบบวัดเจตคติมีความสอดคล้องภายในระหว่างข้อคำถามในระดับที่ยอมรับได้

การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการพิจารณารับรองการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ตามหนังสือเลขที่ E.018/2556 ผู้วิจัยทำการพิทักษ์สิทธิ์โดยให้กลุ่มตัวอย่างรับทราบขั้นตอนการวิจัยเปิดโอกาสให้ซักถาม โดยคำนึงถึงความพร้อมของกลุ่มตัวอย่าง รวมถึงการพิทักษ์สิทธิ์ในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่าง และจะไม่มีผลกระทบใดๆ กลุ่มตัวอย่างสามารถบอกยุติการให้ความร่วมมือได้ตลอดเวลา สำหรับการนำข้อมูลไปอภิปรายหรือตีพิมพ์เผยแพร่จะกระทำในภาพรวม จากนั้นกลุ่มตัวอย่างที่ยินดีเข้าร่วมการวิจัยลงนามรับทราบในใบยินยอมการเข้าร่วมวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยทำหนังสือถึงอธิการบดีวิทยาลัยเซนต์หลุยส์

เพื่อขอความร่วมมือให้นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2556 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเข้ารับการฝึกอบรม ขอความอนุเคราะห์ให้สถานที่ในการฝึกอบรมและทำหนังสือถึงผู้บังคับบัญชาของวิทยาการทุกท่านเพื่อเชิญเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม

2. จัดการฝึกอบรมนักศึกษาพยาบาลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยทดสอบวัดความรู้ก่อนการฝึกอบรมดำเนินการจัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น วัดความรู้หลังการฝึกอบรม วัดทักษะและวัดเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของกลุ่มตัวอย่างหลังฝึกอบรม

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ประกอบด้วย

1. การทดสอบค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการทดลอง ใช้การทดสอบ t-test one sample group เปรียบเทียบกับเกณฑ์
2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนใช้การทดสอบ Paired sample t - test

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้คือนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในภาคปลายในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้ใหญ่² จำนวน 30 คน คัดเลือกตัวอย่างโดยการสุ่มเจาะจงทำการอบรมตามเนื้อหาของหลักสูตรเป็นระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง) โดยหลักสูตรประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ คือ หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การดูแลชีวิตและการตาย หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การดูแลเมื่อความตายมาถึง หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การดูแลหลังการสูญเสีย หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การดูแลด้านจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยหลักสูตรประกอบ ด้วยแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการประเมินผล

การศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ พบว่า

1. นักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการทดลองเท่ากับ 23.97 สูงกว่าก่อนการทดลองซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนการทดลองเท่ากับ 11.37

ค่าความแตกต่างนี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 คะแนนความรู้หลังการทดลองเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 80 พบว่า ไม่แตกต่างจากเกณฑ์ที่กำหนดดังแสดงตารางที่ 1 และตารางที่ 2

2. นักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่างมีทักษะการร่วมกิจกรรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอยู่ในระดับดีและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ดังแสดงตารางที่ 3

3. นักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่างมีเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอยู่ในระดับมากและสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ดังแสดงตารางที่ 4

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า หลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับ ความจำเป็นและความต้องการในเสริมสร้างและพัฒนา นักศึกษาพยาบาล ทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาขึ้นจากองค์ประกอบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย คือ 1) ด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ที่เน้นความสุขสบาย 2) ด้านการสื่อสารกับผู้ป่วยครอบครัวของผู้ป่วยและทีมสุขภาพเกี่ยวกับความตาย 3) ด้านการดูแลอารมณ์ความรู้สึก ค่านิยม ทศนคติ ความหลากหลายของความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และ 4) ด้านการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายโดยแบ่งเป็น 4 หน่วยการเรียนรู้ คือหน่วยการเรียนรู้ที่ 1) การดูแลชีวิตและการตาย 2) การดูแลเมื่อความตายมาถึง 3) การดูแลหลังการสูญเสียและ 4) การดูแลจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายหน่วยการเรียนรู้ดังกล่าว มีเนื้อหาที่นักศึกษาพยาบาลควรต้องเรียนรู้ ฝึกฝนอย่างจริงจัง ซึ่งจะส่งผลให้นักศึกษาเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เป็นผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาลที่มีความรู้ทางศาสตร์ทางการพยาบาลโดยเฉพาะ มีทักษะในการให้บริการพยาบาลที่มีคุณภาพ และมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานการพยาบาลแก่ผู้รับบริการทุกสถานการณ์ ด้วยสำนึกในความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและสังคม สามารถพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความคาดหวังของคนในสังคม

จากการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ พบว่า หลักสูตรมีประสิทธิภาพสามารถเสริมสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายให้กับนักศึกษาพยาบาลที่เข้ารับการฝึกอบรม สอดคล้องกับสภาพ ทรัพยากรและยุทธศาสตร์ เกษสาคร^{13, 14} ให้ความหมายว่า หลักสูตรฝึกอบรมเป็นการประมวลความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้ที่จัดให้ผู้เข้ารับการอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจทักษะเจตคติและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ค่าคะแนนเฉลี่ยวัดความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักศึกษาพยาบาลหลังการทดลองมีค่าสูงกว่า ก่อนการทดลองและไม่แตกต่างจากเกณฑ์ที่กำหนดซึ่งเป็นผล จากกระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรที่เป็นไปตาม กระบวนการวิธีการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เนื้อหาสาระในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์มีความ ทันสมัย องค์ความรู้ที่ลึกซึ้งเข้าใจง่าย ครอบคลุมประเด็นต่างๆ อย่างครบถ้วน การนำเสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับการเรียนรู้ โดยเริ่มจากความรู้ที่เน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ เนื้อหาพื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้เนื้อหา ที่ซับซ้อนขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เอื้ออำนวย ต่อการสร้างความรู้มากกว่าถ่ายทอดความรู้ โดยนำรูปแบบ การการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของคอลบ (Kolb)¹⁰ ซึ่งใช้ กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้เรียนเอง การสังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่นหรือการกำหนด สถานการณ์ขึ้น การเรียนรู้เน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เข้ารับ การฝึกอบรมอย่างจริงจัง มีการคิดทบทวนประสบการณ์ ของตน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการฟัง การสื่อสารทุกรูปแบบ การมีส่วนร่วมเชิงรุกมากกว่าเชิงรับและ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งนี้อาศัยการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม ได้แก่ การอภิปราย การระดมสมอง เป็นต้น มาใช้ในการ คิดทบทวนต่อประสบการณ์นั้นๆ และด้วยกิจกรรมและวิธีการ ฝึกอบรมที่มีความหลากหลาย ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เกิดการเรียนรู้ที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้ จริงในอนาคต สอดคล้องกับคอลบ (Kolb)¹⁰ ที่ได้กล่าวถึง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์ไปสู่ความรู้ และการฝึกอบรมนอกจากทำให้เกิด การเรียนรู้แล้วยังก่อให้เกิดพฤติกรรมและทักษะได้ด้วย

ตารางที่ 1 ค่าคะแนนเฉลี่ยวัดความรู้ก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

คะแนนวัดความรู้	นักศึกษาพยาบาล (n = 30)		t	p
	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)		
ก่อนทดลอง	11.37	2.44	26.738	0.0001
หลังทดลอง	23.97	0.96		

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยจากแบบทดสอบวัดความรู้กับเกณฑ์ที่กำหนด

การทดลอง	เกณฑ์ที่กำหนด (คะแนน)	ค่าเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่าง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	P
ร้อยละ 80 ของแบบทดสอบวัดความรู้	24	23.97	0.96	0.176	0.851

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของทักษะการร่วมกิจกรรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายกับเกณฑ์ที่กำหนด

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	ค่าเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่าง ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	P
ทักษะการร่วมกิจกรรมกลุ่มการฝึกอบรม	3.50	3.91	0.36	8.607	0.0001*

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายหลังการทดลองกับเกณฑ์ที่กำหนด

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	ค่าเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่าง ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	P
เจตคติของนักศึกษาพยาบาลต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย	3.50	4.26	0.53	7.830	<0.0001*

2. นักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่างมีทักษะการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอยู่ในระดับดีและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ซึ่งอาจเนื่องมาจากผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างครบถ้วน และมีการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดอย่างเต็มที่ เนื้อหาสาระของหน่วยการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ วิธีการอบรมซึ่งผู้วิจัยใช้

รูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของคอลบ (Kolb)¹⁰ ที่เน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการอบรมและในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดทักษะเกิดความมั่นใจในการนำไปปฏิบัติการพยาบาลดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้ใช้

บริการสำหรับนักศึกษาพยาบาล พบว่า การจัดหลักสูตรฝึกอบรมโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สามารถเสริมสร้างทักษะ พฤติกรรมการปฏิบัติตนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้รับบริการให้แก่ นักศึกษาพยาบาลได้^{15, 16, 17}

3. นักศึกษากลุ่มตัวอย่างมีเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอยู่ในระดับมากและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ทั้งนี้เนื่องจากการนำกระบวนการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (group process) มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการฝึกอบรมและในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่กล่าวว่าการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีความสมดุลระหว่างมิติด้านความรู้และมิติด้านเจตคติ^{10, 11}

นอกจากนี้เนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วยการนำเสนอที่ชัดเจนของวิทยากร ด้วยสื่อต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่หลากหลาย ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการรับรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในทุกมิติ เกิดการตอบสนองต่อสิ่งที่ได้รับรู้ เห็นคุณค่าประโยชน์และตระหนักในสำคัญของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว เกิดการจัดระบบคุณค่าและเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทักษะจิต ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ซึ่งสามารถส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในวิชาชีพพยาบาล ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารในการจัดการเรียนการสอนทางพยาบาล

1. จากผลการศึกษาที่พบว่าหลังการฝึกอบรม นักศึกษามีความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีแสดงถึงหลักสูตรมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ จึงควรปรับปรุงรายวิชาหรือหัวข้อด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในหลักสูตรการศึกษาด้านพยาบาลศาสตร์และสนับสนุนให้มีการนำหลักการแนวคิดในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

2. ควรปรับปรุงหลักสูตรการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยการศึกษาเพิ่มเติมแนวทางของสาขาวิชาชีพ ยุทธศาสตร์ของชาติด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และกฎหมายอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต เพื่อให้หลักสูตรมีความทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการสังคม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หรือผู้ดูแลผู้ป่วยที่บ้าน

2. ควรทำการวิจัยเพื่อเตรียมบุคลากรการพยาบาลให้กับหน่วยการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาล

References

1. Cherdchai L. Comparative 4 Religion in the End of Life Care. Bangkok: Chivantarak; 2005. (in Thai).
2. Bang-on S. Handbook of Palliative Care Of Dying (Palliative care), 2nd Eds. Nonthaburi: A company limited fine print; 2013. (in Thai).
3. Tasanee T. Nursing Activities spirit. Thai Journal of Nursing Council. 2000; 15 (3): 55-6.
4. Pranee O. Role of Nurses toward Taking Care of Patients with the end of life based on Religious Beliefs. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 2014; 15(2): 39-43. (in Thai).
5. National Health Commission, Thailand. The national strategic plan. To promote health in his final year 2014-2016. Thai version. Nontaburi: National Health Commission; 2014. (in Thai).
6. The Healthcare Accreditation Institute (Public Organization), Thailand. The standard hospitals and health services in honor of the 60th anniversary celebrations. Bangkok: n.p.; 2006. (in Thai).
7. ChatchavalVongsaree, UthaiwanPongbolibun. Law, code of ethics for nurses and other law. Bangkok: NP Press; 2014; (in Thai).

8. American Association of Critical Care Nursing: AACN, USA. AACN Standards for Establishing and Sustaining Healthy Work Environments. Columbia: 2002.
9. Sitthi-amorn C. Preparation of end-of-life care personnel. Saint Louis Hospital; 2013.
10. Kolb DA. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. New Jersey: Prentice-Hall; 1984.
11. Lovett HT. The Effect of Violating the Assumption of Equal Item Means in Estimating the Livingston Coefficient. Educational and Psychological Measurement. 1978; 38: 239-251.
12. Edward, Allen L. (1987). Statistical Analysis in Psychological Testing. New York: Harper & Rinehart; 1987.
13. Cronbach LJ. (1990). Essentials of Psychological Testing. 5th ed. New York: Harper and Row Pubbrishers; 2001
14. Supapon P, Yongyutt K. Human resource development and training. 2th Eds. V.J. Printing; 2002. (in Thai)
15. Porpen K. The development of training courses to enhance interpersonal skills. Ambulance service users for nursing students. [dissertation]. Srinakharinwirot University; 2002. (in Thai).
16. Burnard P. Learning Human Skills: An Experiential and Reflective Guide for Nurses. 3rd Eds. Oxford: Butterworth-Heinemann; 1995.
17. Jamjan L., Chaleoykitti S. Trend of Palliative Care in the Bachelor of Nursing Science Curriculum. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 2017; 18(1): 22-28. (in Thai).